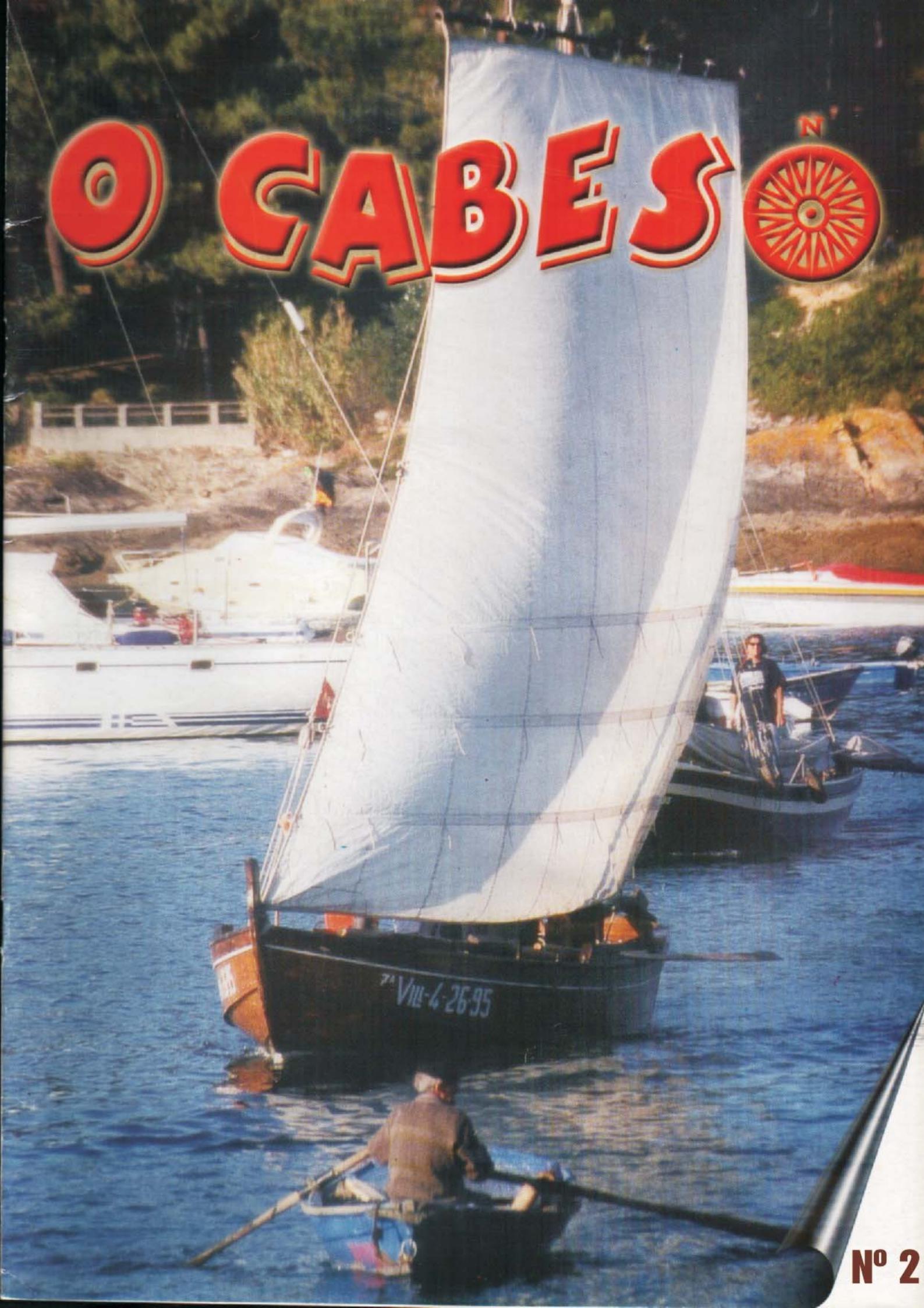

O CABES

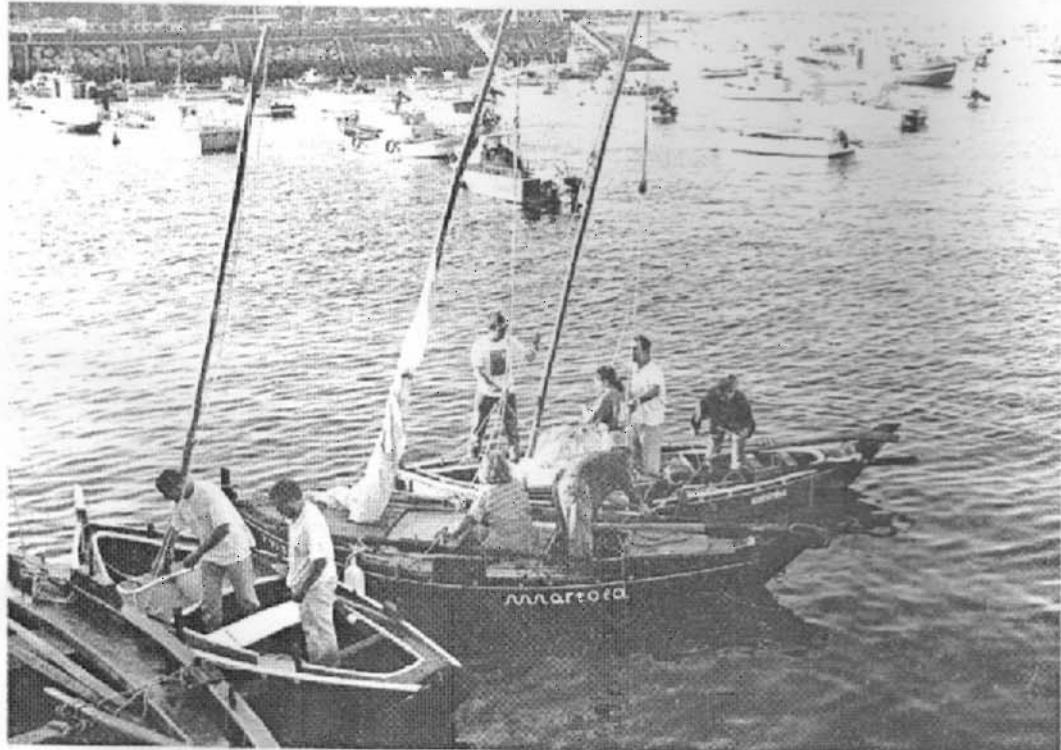
Nº 2

O P R I M A M U S U

**Voceiro da
Asociación
Amigos da Dorna
de Portonovo**

Exemplar gratuito

Dionisio Pereira é o autor do libro "O Patrimonio Marítimo de Galicia". Un dos seus capítulos fala do pasado, presente e futuro das embarcacións tradicionais.
Paxs. 4 e 5.

Especial II Travesia San Roque.

En Agosto, Amigos da Dorna de Portonovo celebrou a súa II Travesia San Roque. 10 Asociacións de Galicia e Portugal acudiron a esta cita.
Paxs. 6 a 10.

FOTO PORTADA:

A Meca e o galeón de Poio entrando en Portonovo.
Foto de Roberto Carbajo.

!!!!QUEN SOMOS, ONDE IMOS!!!!

Douarnenez 2000. Cada catro anos celébrase na Bretaña francesa os Encontros de Embarcacións Tradicionais más importantes de Europa. A Jatiña estivo na festa.

Paxs. 11 e 12.

O Vapor Sta. Isabel afundeu na illa de Salvora en xaneiro do 1921. Xosé M. Fernández Pazos, é o autor do libro "Sálvora; Memoria dun naufraxio. A Traxedia do Sta. Isabel." Paxs. 14 e 15.

Cando hai agora catro anos, un grupo de amigos fundamos a asociación Amigos da Dorna de Portonovo, ningún de nós pensaba que o conto ía durar tanto, nin ter feito as cousas que fixemos. Este número especial de *O Cabeso* é a culminación dun ano cheo de actividades e de darnos a coñecer polas Rías Galegas. A Jatiña viaxou e navegou en mares estranxeiros por dúas veces: Viana do Castelo (Portugal) e Douarnenez (Francia); e entre eles, Amigos da Dorna participou cos seus barcos nas concentracións de Cambados, Poio e Bueu, mesmo en Portonovo celebrámo-la II Travesía de Embarcacións Tradicionais coincidindo coas festas do pobo. Máis de vinte embarcacións chegadas das Rías Baixas e Portugal celebraron a nosa presentación oficial. Pero non todo foi navegar, dentro da II Travesía realizámo-la presentación para Galicia do libro "*O Patrimonio Marítimo de Galicia*" editado pola Federación Galega pola Cultura Marítima. Amigos da Dorna estivo tamen presente nas exposicións do Salón Náutico de Silleda e na Semana do Mar de Bouzas (Vigo)..

Quen somos, xa o sabemos: os máis de cen socias e socios que apoian esta asociación.

Onde imos, é unha pregunta que haberá que empezar a facerse en serio, mentres tanto nós ó noso: recuperar dornas, celebralo por todo o alto e a navegar.

Embarcacións Tradicionais

A principios do século XX existían en Galicia unha grande variedade de embarcacións tradicionais, chegando a conformar máis de 20 tipoloxías diferentes; podíanse englobar nunhas poucas familias: os trincados e traiñóns, adicados ó cabotaxe os primeiros e á ceifa da sardiña os segundos; os galeóns, de fasquía panzuda e moita manga, para o transporte polas rías; os botes e bujetas, de quilla e fondo redondo e coa proa e popa simétricas; as gamelas, de orixe antiga e nórdica e fondo plano; as lanchas, de liña sobria e robusta, cuberta enteiriza con amplos corredores; as dornas, de quilla pronunciada, construción en calime e con moitas similitudes cos barcos vikingos, e as traiñeiras, introducidas na beiramar galega no devalo do século XIX e similares ás empregadas no Cantábrico (...).

No decurso deste século, os avances tecnolóxicos e o desenvolvemento da pesca intensiva dunha banda, pero tamén o esgotamento do mar e o cambio socio-económico asimilado ó fenómeno do turismo, levaron de seu a perda da vela de traballo na pesca, da súa técnica e a desaparición de numerosas artes de pesca, trebollos e embarcacións tradicionais na totalidade dos portos da nosa beiramar. Este contexto determinou que, no período 1965 - 1973, máis de 7.000 dornas, lanchas, gamelas, racús, botes, etc., movidos a remo, vela ou propulsados por arcaicos motores foxen despedazados e parcialmente sustituidos

por unidades máis tecnificadas e potentes. É por iso que, ao día de hoxe, daquela variada tipoloxía de embarcacións tradicionais existente a comezos da centuria, resta apenas a metade (...). Das grandes dornas "mecas" de O Grove, expertas na arte do xeito, como das súas competidoras, as lanchas de Muros ou Vilaxoán, só acordan os máis vellos. Dos botes "polveiros" de Bueu, do propio de Maniños, na ría ferrolá, e do "pinche", característico de Bouzas, apenas contamos con algúnsas fotografías ou gravados da época (...). Así mesmo, os últimos "racús" de O Grove, Cambados, A Illa ou Aldán, están dispostos para servir de moeda de cambio para a construcción de novas embarcacións, e despois de pasar pola fogueira ou o afundimento obligatorios, se antes algúnhha entidade - ou particular non os re-

claman para renovadas funcións de natureza cultural, de lecer ou deportiva, afastadas da súa anterior dedicación á pesca.

Cando ás embarcacións de cabotaxe, os derradeiros veleiros desapareceron hai trinta anos, logo de coñecer un breve repunte no contexto do illamento económico derivado da política autárquica dos sucesivos gobernos de Franco ata 1960 (...). Hoxe, aqueles galeóns que transportaban peixe, barro e madeira por todas as Rías Galegas, agonizan reconvertidos en auxiliares de bateas, dragas e areeiros.-

Embarcacións Tradicionais

Dos centos de pataches de Corme, Noia ou San Cibrao, non fica tan sequera un exemplar. Pola súa banda, os impresionantes trincados de Cedeira que abastecían a Ferrol e Coruña de leña, desapareceron hai máis de medio século sen deixar rastro algúin.

Con todo hai detalles esperanzadores. Cando a comenzaños dos anos oitenta, a Asociación cultural "Dorna", de a Illa de Arousa, e algúns particulares de Ribadeo recuperan, respectivamente, dornas e botes para a

navegación a vela, parten, xa que logo, de aproveitar aquelas pequenas embarcacións desbotadas para a pesca, ben para o lecer, ben para recobrar as regatas tan populares nas vilas mariñeiras doutro (...).

En total, ao día de hoxe, arredor de 60 barcos tradicionais están navegando a vela polas rías, mercede ás actividades dunha quincena de asociacións espalladas pola nosa beiramar. Para rematar, compre dicir que esta xeira recuperadora vai forzosamente unida a dous fenómenos simultáneos: a celebración bianual a partir de 1993 dos Encontros de Embarcacións Tradicionais e a creación da Federación Galega pola Cultura Marítima (FGCM), que chegou a integrar boa parte do devandito tecido asociativo, no seu papel protagonista na conservación e revitalización do patrimonio marítimo.

(Do libro "O Patrimonio Marítimo de Galicia, de Dionisio Pereira).-

II Travesía San Roque

Dornas da Illa de Arousa; botes polbeiros de Bueu e Vilanova; A Dorna Meca de O Grove; a buceta e o galeón de Poio, a "catraia" de Viana do Castelo, e así ata vintetres embarcacións acudiron a II Travesía de embarcacións Tradicionais que se celebrou o 14 e 15 de Agosto en Portonovo, organizada pola nosa asociación.

Foron dous días de confraternización entre as diferentes tripulacións e amigos que nos visitaron; houbo tempo para a navegación (con pouco vento eso si); para a festa no pinar de Koreas; e tamén para presenta-lo libro "*O Patrimonio Marítimo de Galicia*", acto que se celebrou no salón de actos da Confraría de Portonovo, contando coa presencia do seu autor Dionisio Pereira. Sobra dicir que o salón de actos estivo cheo a rebosar.

Amigos da Dorna de Portonovo organiza estas travesías ou encontros de embarcacións tradicionais, co obxectivo de xuntarnos as distintas asociacións afins a nosa, das diferentes rías galegas e dar a coñecer mediante conferencias e exposicións, o noso patrimonio marítimo e máis en concreto as embarcacións tradicionais.

Os actos desta II Travesía comenzaron coa chegada das diferentes embarcacións polo serán do día 14; A Martola, dorna polbeira de Pako Bicho e Marta foi a primeira en atracar no peirao de Portonovo; ali xa estaba esperando a nosa

"flota" A Surfeira, que estreaba velas, a Jatiña, a Coninha, a Noa, e a última adquisición, a Paxara. A brétema que durante todo o día fechaba a entrada á ría de Pontevedra tiña preocupados ós amigos da Illa de Arousa, Vilanova e Cambados; a bravura duns e a prudencia de esperar ó día seguinte doutros fixo que ó final foran aparecendo no porto as dornas polbeiras da Ría de Arousa. O acto de recepción estivo animado polo grupo musical Os Jatiños; esto, mais a presencia das cámaras da televisión que retransmitían o acto vía satélite, tal coma se fora eurovisión, fixo que o peirao de Portonovo amosara unha actividade impresionante, con centos de curiosos, tripulacións, mariñeiros, turistas, observando a chegada das velas canrexas e ó tercio dos nosos barcos.

As nove e media da noite era a seguinte cita: a presentación do libro "*O Patrimonio Marítimo de Galicia*", editado pola Federación Galega pola Cultura Marítima.

A parte da propia presentación do libro, houbo proxección de diapositivas e vídeos sobre o pasado e a realidade do noso patrimonio marítimo. A Confraría de Pescadores de Portonovo cedeu-nos o seu amplio salón de actos para esta conferencia, que contou coa presencia, entre outros, do Patrón Maior, e do Alcalde de Sanxenxo.

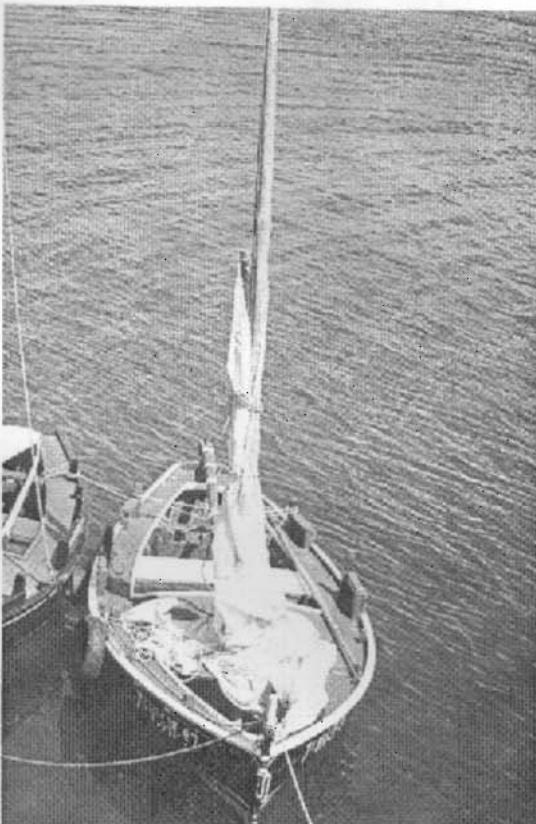
II Travesía San Roque

Pero o día remataba e empezaba a noite; o seguinte punto de encontro era o pinar de Koreia, para dar conta dunha parrillada, empanadas e viño. 150 persoas participamos da festa e de todo o que por ali se ofreceu; a chegada da benemérita, acompañada polo remate do viño, fixo que a festa seguisse na movida portonovesa, que esos días celebraba as súas festas patronais.

O seguinte día, 15 de Agosto, adicámonos a navegar; as tripulacións foron chegando ó peirao a partir das once da mañá; facía un sol precioso pero desgraciadamente non había nada de vento; cara a hora de comer quen máis ou quen menos estaba aboiado no medio da ría, ou amurados frente a Silgar ou Areas, coas velas izadas e sen apenas moverse; os baños e o xantar fixeron máis amena a espera do vento; que apareceu, non moiito, pero o suficiente para disfrutar da navegación, cubrindo a ría das velas ó tercio.

E así fumos pasando a tarde; algúns dos nosos amigos foron indo os seus portos de

orixe, e outros nos fumos a Illa de Ons; todas e todos cun bó sabor de boca e citándonos para a III Travesía.

Estrenos.

Coincidindo coa II Travesía San Roque, a dorna más grande do mundo estrenou as súas velas de cor bermello; por primeira vez pudemos observar A Surfeira navegando a vela pola ría.

E falando de estrenos, temos que dar a benvida a unha nova dorna en Portonovo; dous socios, Rosa e Nardo son os armadores da Paxara, dorna polbeira aparellada a vela que tamén estivo presente na II Travesía.

Menos mal que nos queda Portugal:

Da presencia internacional nesta II Travesía deu fe Joao Baptista e o seu fillo, amantes das embarcacións tradicionais e do intercambio cultural entre os pobos. Desde Viana do Castelo apareceu coa súa fermosa "catraía": Nosa Sra. D'Agonia. Gracias Joao pola túa alegria..

A II Travesía San Roque acudiron once asociacións de Galicia e Portugal; esta é a relación dos participantes:

- Amigos da Dorna Meca, O Grove
- Clube Mariño Salnés, Cambados
- Asociación Os Galos, Buen
- Asociación Boureante, Poio
- Club Náutico de Sangenjo, Sanxenxo
- Asociación Cultural Dorna, Illa de Arousa
- Asoc. Mariñeiro de Bouzas, Vigo
- Grupo Etnográfico Mascato, Cambados
- Clube de Vela, Viana do Castelo
- Asoc. Náutica Joritas, Cambados
- Asoc. Rabandeira, Vilanova

Para poñerse en contacto coa nosa
asociación, estamos no
teléfono 986 723 702

A Dirección para o correo clásico é
Ramon Valezuela, nº 6
36970 Portonovo.

Ou tamén podedes enviarnos un emilio a:
jatinha@navegalia.com

De ben nacidos é ser agradecidos. Esta revista fixose gracias a unha axuda da Consellería de Pesca, Acuicultura e Marisqueo; as fotografías foron cedidas por Roberto, Joao, Rafael Ojea, Rosiña, Telmo, Luz, e dobles gracias ós escritores Dionisio Pereira, Fernando Alonso Romero e Xosé Fernández Pazos polo uso descarado das súas obras.

Contos da Illa de Ons

A Illa de Ons estivo habitada desde polo menos os tempos da civilización céltica, como así o testemuñan os castros e outros restos arqueolóxicos que nela se conservan. Debido ó illamento que tiñan que soporta-la poboación, sobre todo durante os meses do inverno, as súas formas de vida condicionáronse enormemente, facendo así unha serie de fenómenos sociais de grande interese cultural e antropolóxico.

Visitei a illa por segunda vez en 1978; o meu propósito era recoller datos xerais sobre a súa historia, tradicións, crencias, polo que permanecín na illa durante casi dous meses, compartindo cos illeiros moitas horas do día. Froito destas horas de charlas e conversas, foi a recollida da crenza que se conserva sobre a Santa Compañía.

Ante as miñas preguntas sobre a procedencia

noites por medo a encontrarse con ela. Estes lugares son as praias de Melide e de Cans así como os lugares chamados de Fontiñas e Dentenza.

Pero non todo o mundo podía verla Compañía. En Ons era frecuente que alguén a vira e non lle ocorria o mesmo ó seu acompañante. Neste caso a tradición dí que con só pisarlle o pe esquerdo "entón miranna os dous".

Pero o relato máis importante ofreceuno Eugenia Otero, que veu a Compañía máis dunha vez:

"Aquí na Illa mirase o Acompañamento moitas veces. A Compañía hai que vixiala de noite. Pola lus xa se coñece. A lus é encarnada como o lume.

Ela ven alta de todo, enriba de todo o mundo.

física da Compañía, todas as persoas dixeron que viña de Noalla, e que viña por riba do mar; viña de Noalla ata a punta do Centulo, e desde alí ata o camposanto, onde desaparecía baixo terra. Na illa de Ons a Compañía podía efectuar ata tres avisos antes de que alguén morrera; pois o que quedaba claro é que a Compañía aparecía para anuncia-la morte dalgún veciño. Segundo as testemuñas, a Compañía percorre todo o camiño dende a praia de Melide ata o lugar onde alguén vai morrer: "E alí onde a Compañía deixa a caixa, se non é hoxe é mañá, alguén ten que morrer". Emporiso, todos aqueles lugares supuestamente visitados pola Compañía infundían grande respeito, e se evitaban polas

Da un alumbrado que se mira como agora o día: miranse os toxos, o monte millor ca o que se mira agora. E despois desta lus ven outra pero más pequena e baixa; é unha lus branca e despois ven todo o Acompañamento. Ven xente de toda clase: pequena, grande, meniños, cans,... Van vestidos coma nós. Miranse andar pola beira da praia de Melide; van caladiños; e moitos portan a caixa de defuntos. Ea Compañía deixá a caixa diante da casa onde vai morrer alguén. Aquí na illa mirase o Acompañamento moitas veces."

(Do libro "Crenzas e tradicións dos pescadores galegos, británicos e bretóns", de Fernando Alonso Romero).-

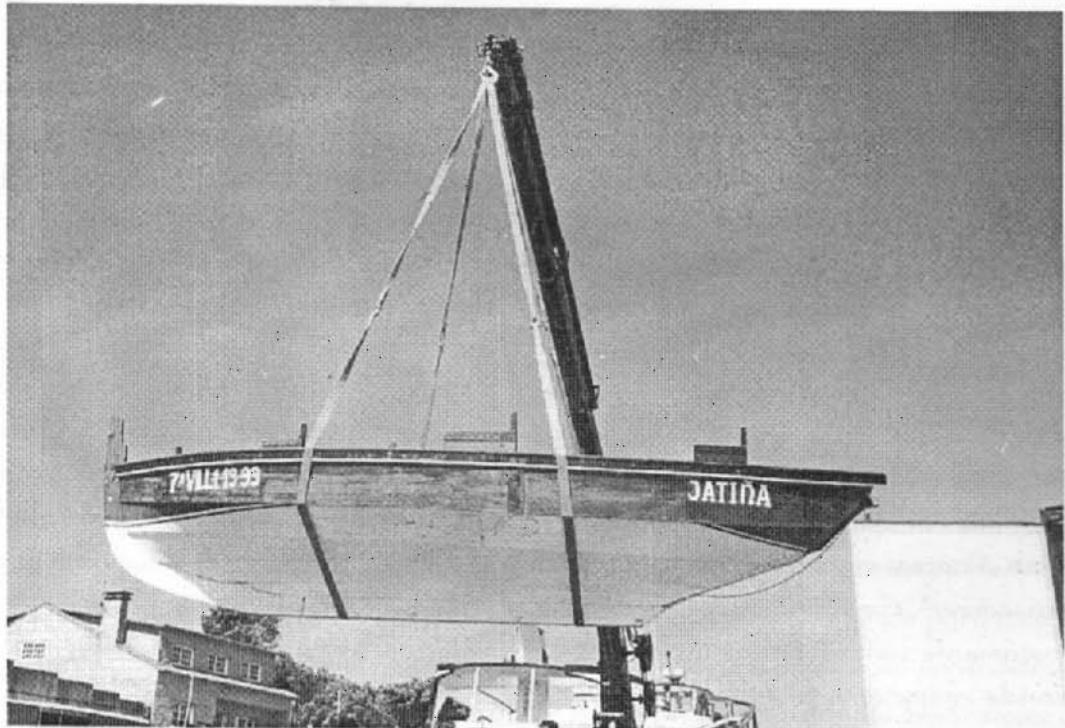
Douarnenez 2000

Douarnenez 2000

Na vila francesa de Douarnenez celebrouse, a mediados do mes de Xullo o Encontro de Embarcacións Tradicionais máis importante de Europa. Foi unha semana de festa e navegación. Rodeados de 2000 barcos, a Jatiña navegou polos mares bretóns, na compañía doutras dornas e gamelas; a representación galega foi a máis numerosa da península ibérica, con presencia tamén de barcos de Euskadi, Cataluña e Portugal.

Por ár ¿?; Por mar?; Por terra?

Pois si, a Jatiña viaxou a Francia nos tres medios de transporte. A Empresa Gefco levouna en camión ata Vigo, onde embarcou no ferri ata a Bretaña francesa, e a vinte nudos a hora, cruzou o Cantábrico nun só día.

Douarnenez 2000

Presencia galega

A expedición galega estivo organizada pola Federación Galega pola Cultura Marítima (FGCM); foron seis carpas onde os visitantes podían atoparse cuns cesteiros da Casa do Cesteiro de Vigo realizando as súas obras; actuacións e exposicións de instrumentos musicais; un canteiro da Escola de Canteiros de Poio; exposicións da

propria FGCM e unha taberna típica con viños e produtos da terra. Completaban as carpas os Concellos de Vigo e Rianxo así como unha representación da Mancomunidade do Salnés.

A festa

Dous mil barcos e máis de medio millón de visitantes amosan a importancia deste encontro internacional. A gastronomía e as actuacións musicais de tódalas rexións da Europa Atlántica convertiron á pequena vila de Douarnenez nunha grande festa día e noite, e que durou toda unha semana.

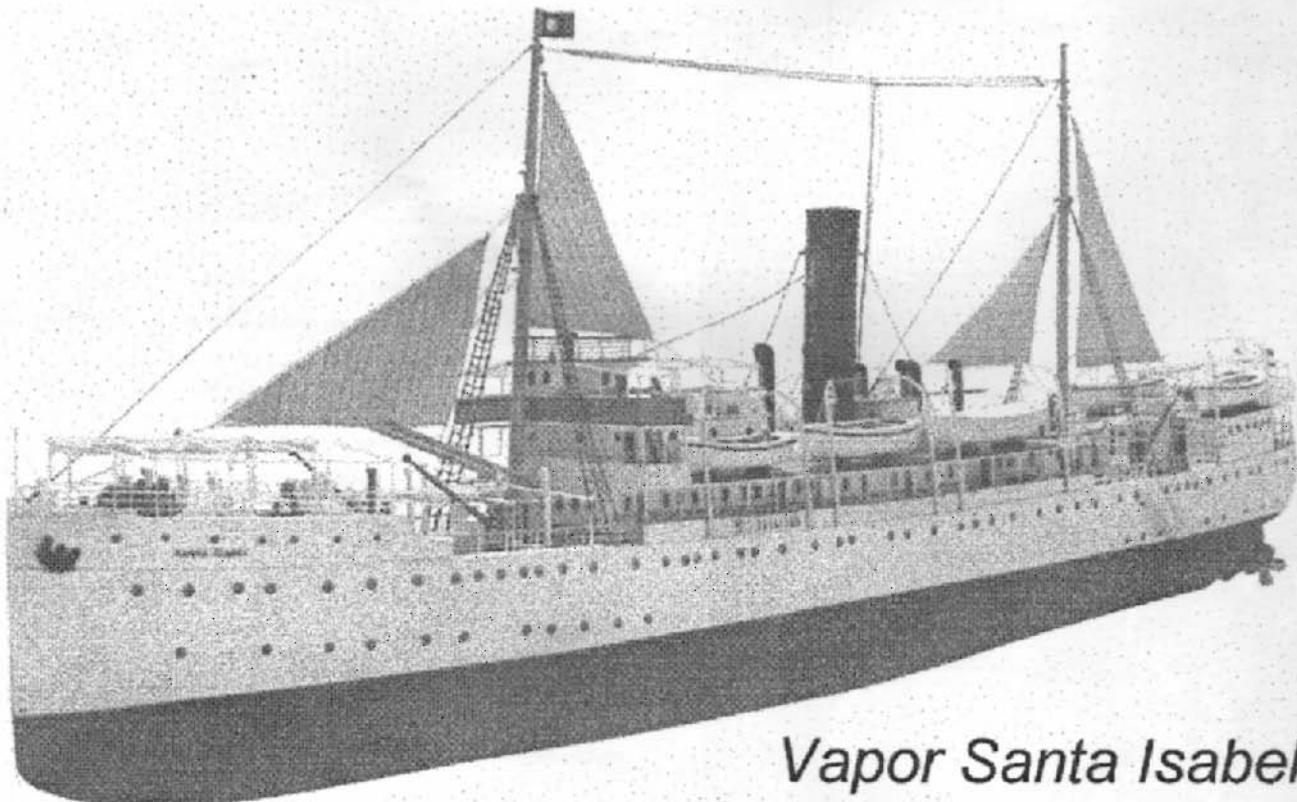
De Dornas e Naufraxios

Do libro "Sálvora: Memoria dun Naufraxio". Editorial Coordenadas.

"O mar batía con forza nos baixos de Sálvora na madrugada do domingo dous de xaneiro. O Santa Isabel embarrancaba sobre as dúas menos cuarto e permanecía montado de popa sobre a plana do Pegar, ofrecendo no medio da treboada un aspecto imponente con tódalas luces acesas".

Así comenza a relatar, no seu libro "SÁLVARA: Memoria dun naufraxio. A traxedia do Santa Isabel", o xornalista Xosé María Fernández Pazos a traxedia do afundimento do vapor Santa Isabel nos baixos da illa de Sálvora. O naufraxio deste buque aconteceu na madrugada do dous de xaneiro de 1921. O Santa Isabel era un trasatlántico con capacidade para case quinientas persoas, entre pasaxe e tripulación, construído en 1915 (ano da botadura) pola Sociedade Espanola de Construcción Naval nos astelieiros de Matagorda, en Cádiz, cubría a

ruta entre Bilbao e Cádiz facendo escalas nos portos de Santander, Xixón, A Coruña, Vilagarcía e Vigo. Estaba dotado dos medios suficientes para, en caso de afundimento da nave, poderse salvar tódolos seus ocupantes. Pero unha serie de coincidencias, un forte temporal do sudoeste, unha espesa brétema e o fallo no cálculo da súa distancia á illa de Ons entre outras, fixeron que o buque embarrancara nos baixos da Pegar, (preto da punta dos Besugueiros) moi cerca do antigo faro de Sálvora. Tres vías de auga provocaron que o vapor comenzase a fundirse con prontitude pola zona de proa, e que en menos de quince minutos se quedase sen suministro eléctrico, e polo tanto sen comunicación por radio para enviar mensaxes de socorro. A meirande parte dos que morreron nos primeiros momentos do naufraxio foron, como sole ocorrir nestes casos, os viaxeiros de terceira clase que acubaban as zonas baixas do barco, xa que non tiveron nin a máis mínima oportunidade de sair as cu-

Vapor Santa Isabel

De Dornas e Naufraxios

bertas para acceder ós botes salvavidas. O mar encargouse de facer trizas os citados botes da banda de estribor deixando moi mermada a posibilidade de fuxir do buque con atisbos de éxito.

Os angustiados berros dos pasaxeiros alertaron ó torreiro do faro, Tomás Pagá, quen se apresurou a avisar ós poucos habitantes que por aquelas datas do nadal quedaban na illa, para saír en axuda dos náufragos. Da praia de Area dos Bois saíron dúas dornas; na máis grande subiron tres homes: Manuel Caneda, Francisco Oujo e José Parada, e nunha pequena polbeira tres mulleres: Cipriana Oujo, Josefa Parada e Mª Fdez. Oujo. Dirixíronse á punta dos Besgueiros no outro extremo de Sálvora, e logo de remar sen descanso contra vento e marea chegaron ó lugar do sinistro, tal e como conta o autor do libro:

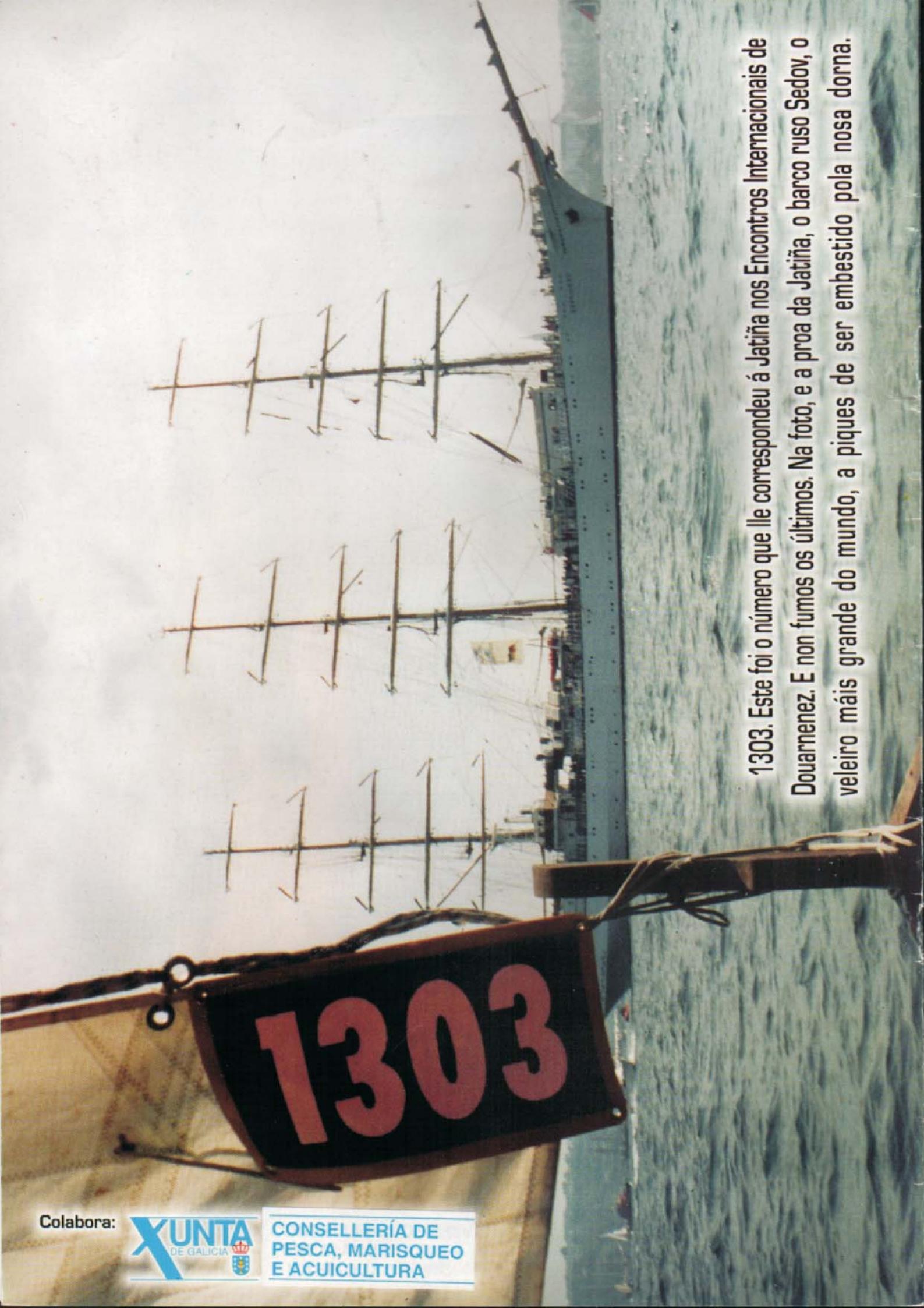
"As pequenas embarcacións deron a volta á illa co perigo que existía para a vida dos seus tripulantes, sobre todo polo forte temporal que azoutaba a costa que facía case imposible a navegación. Despois de varias horas de remar, e cando xa comenzaba a despunta-lo día, a chegáronse as proximidades do vapor xa afundido. Foi neses intres cando botaron uns cabos ó bote número oito que levaba trinta persoas e que estaba a punto de ser empuxado polo mar contra as rochas, a pesar dos esforzos dos seus tripulantes. A esta tarefa uniñase a dorna das tres mulleres, as que regresarían á praia en busca de máis cabos con que arrastrá-lo bote salvavidas. As mulleres, despois de prestarlle axuda á dorna dos homes, seguiron temerariamente intentando rescatar algúns dos supervivientes, pero o tamaño da súa pequena dorna, facía que os náufragos se tivesen que agarrar a ela sen poder subir, e deste xeito entre dúas augas volvían con algún á praia do Almacén onde eran

axudados polos demáis veciños da aldea; así o fixeron varias veces, regresando á praia para novamente volver a saír".

Este acto de heroísmo non quedou no olvido senón que tivo recoñecemento público, xa que os xornais da época recollerón a catástrofe, debido a magnitude da traxedia e a procedencia de moitas das víctimas de diversos lugares da xeografía española, nas súas premeiras páxinas. Tamén o Concello de Estado concedeu o ingreso na Orden Civil de Beneficencia a estas bravas xentes de Sálvora, ademáis de concederlle a Cruz de Salvamento Marítimo de terceira clase, que tiña asignada a cantidade de tres mil pesetas da época e unha pensión con carácter vitalicio.

Este só é un botón de mostra do que aconteceu nas premeiras datas do ano vinteún, unha mostra da coraxe das xentes que poblan estas terras do sur da Gáliza que abordo dunhas sinxelas dornas protagonizaron unha das múltiples páxinas da traxedia marítima Galega. Sexa pois este artigo unha pequena homenaxe ós homes e mulleres do mar.

1303. Este foi o número que lle correspondeu á Jatiña nos Encontros Internacionais de Douarnenez. E non fumos os últimos. Na foto, e a proa da Jatiña, o barco ruso Sedov, o veleiro mais grande do mundo, a piques de ser embestido pola nosa dorna.

Colabora:

CONSELLERÍA DE
PESCA, MARISQUEO
E ACUICULTURA